

Algemene gegevens interview

Titel	Erfgoed van de Oorlog, Bystander Memories, interview met geïnterviewde RG-50-570.0025
Geïnterviewde	Margretha Ingekamp-Swart (MIS), 1921
Interviewer	Martijn van Haalen(IV) Interakt, Televisie en Multimedia.
Plaats	Hellevoetsluis
Tijd	00:00:00 - 01:06:51 (file 1)
Trefwoorden	Rotterdam, Jodenvervolging, vriendschap, omstander, ooggetuige, bombardement, kinderen, deportaties, Joods kinderziekenhuis, verkrachting persecution, friendship, bystander, eyewitness, bombardment, children, deportations, Jewish children hospital, rape
Samenvatting	<p>De geïnterviewde vertelt over de Jodenvervolging in Rotterdam. Haar beste vriendin was Joods en is samen met de kinderen uit het Joodse kinderziekenhuis weg gevoerd. Ze is hier getuige van geweest. Ze heeft eveneens het bombardement op Rotterdam gezien en ze heeft gezien hoe een Nederlands meisje door een Duitse soldaat werd verkracht.</p> <p>The interviewee talks about the persecution of the Jews in Rotterdam. Her best friend was Jewish and was deported, together with the children from the Jewish children's hospital. The interviewee witnessed this. She also saw the bombardment of Rotterdam and saw a Dutch girl being raped by a German soldier.</p>
Transcriptie gemaakt door	Vrije Universiteit, M.Vlasblom, C.Jelsma
Eigenaar van het bestand	Vrije Universiteit, United States Holocaust Memorial Museum

Transcriptie

File 1

00:00:00

00:00:23

[image:01:00:30.16]

IV Kunt u zeggen hoe u heet en waar en wanneer u bent geboren?

MIS Ik ben geboren in Rotterdam, op Feyenoord. In 1921 mijn vader vaarde en mijn moeder was er een uit een heel, heel groot boerengezin uit Zeeland.

IV En u groeit ook op in Rotterdam?

MIS Ik groeide op in Rotterdam, op de hoek van de Feyenoord kade en de Zinkerstraat aan de Maas, aan de andere zijde zag je de plantage,

00:01:07

[image:01:01:13.16]

MIS Aan de andere kant was de sociëteit van Nautilus [R.V. Nautilus Rotterdam], van de roeiers vereniging. Daar kijk ik altijd met jaloezie naar want als die hun feestavonden houden, dan klonk die muziek over die Maas heen en dan rende ik naar zolder en dan ging ik voor het zolderraam staan. En dan keek ik over de Maas naar Nautilus naar het clubgebouw. En dan dacht ik als ik daar ook nog eens komt. En er later ook wel gekomen. Maar dat ik verlangde zo naar groen, en bomen en waar ik woonde was niets schepen voor de deur, een kale muur van Feyenoord, wat een gieterij was, dus het zolderraam was mijn uitje.

00:02:05

[image:01:02:08.15]

MIS Want als ik daar uitkeek zag ik aan de andere kant veel groen, veel bomen en het prachtige gebouw van Nautilus. Dat was een droom.

IV Het huis keek dus uit over de haven?

MIS Over de Maas. Ja.

IV Rotterdam is geen kleine haven.

MIS Nee, er zijn natuurlijk heel, heel veel havens, maar waar ik opkijk, dat zeg ik net, dat was eigenlijk een eiland. Het eiland Feyenoord. Om bij ons te komen, het was als het ware een schiereiland. Aan de ene kant de Maas en aan de andere kant de Nassauhaven de Persoonhaven en de Kreekshaven.

IV Was het een groot gezin?

MIS Nee ik was enig kind.

IV Kwam het veel voor in de buurt enig kind?

MIS Nee ik was zeer bevoorrecht.

00:03:02

[image:01:03:03.07]

MIS Zeer bevoorrecht doordat, worden het werd ook de boeren zij genoemd. Want toen ik verkering met mijn man zei zijn vader neem jij een meid van de boerenzij. Moet het eigenlijk zien Feyenoord was dat waren allemaal boeren die vanuit Zeeland van armoe naar Rotterdam waren gekomen om daar werk te zoeken. Ik dus ik woonde aan de boerenzij.

IV u vader was ook van boerenaafkomst u moeder in ieder geval wel?

MIS nee mijn vader kwam oorspronkelijk uit Friesland. En mijn moeder uit Zeeland. Maar mijn vader vaarde en zo heeft hij mijn moeder leerde kennen, want zijn boot, zijn sleepboot op stoom lag altijd aan de Feyenoord kade en daar woonde wij. Ik als kind

00:03:59

[image:01:03:58.12]

- MIS Als ik nog thuis was kan ik mij herinneren als, als mijn vader nog schepen achter hem aan had hangen dan trok hij een paar keer aan de stoomfluit en dan riep ik 'oh daar komt pappa, daar komt pappa', maar dan was die nog niet klaar want dan moest hij al zijn schepen nog losgooien.
- IV U bent een schippers dochter?
- MIS Mijn vader wel maar mijn moeder was bang van water, dus die wilde nooit meevaren maar ik wel. Ik ging wel meevaren.
- IV En u zei in uw buurt waren de gezinnen groter?
- MIS ja waren
- IV arm?
- MIS zeer arm. Mijn moeder was een zeer sociaal mens dat kwam misschien omdat ze uit een groot gezin was, ze was het sloof je zoals mijn vader en ik het zagen. Altijd voor haar broers en zusters klaarstaan. En zij kwamen bij mijn moeder de buurtbewoners een kwartje lenen.

00:05:01

[image:01:04:57:03]

- MIS En dan vroeg ze eerste: 'Wanneer krijg jij je geld? En dan moest ze zeggen wanneer ze haar geld kreeg en dan zegt ze als jij je geld krijgt wil ik mijn kwartje terughebben. Zo ging dat. Ik het later op latere leeftijd heb ik ervaren dat ik toch wel heel bijzondere vader en moeder had. Ik zat eens in de Daniël hoed kliniek, want mijn man had kanker die is vele jaren ziek geweest en toen kwam er een mevrouw naar me toe en die zegt ben jij een Hollemans. Ik zeg nee ik niet, maar mijn moeder was een Hollemans. En toen zegt ze mag ik je kussen. Want jouw moeder en jouw opoe hebben altijd ons gezin van 21 kinderen bijgestaan. Dus ja, ik wil hiermee zeggen dat bij waren sociaal zeer begaan met, mijn vader heeft jaren niet bij mijn opoe binnen mogen komen,

00:06:03

[image:01:05:57:14]

- MIS: hij was een voorvechter van het socialisme. En een rode mocht niet bij mijn opoe binnenkomen. Mijn vader heeft ook de havenstaking geleid.
- IV U vader was dus politiek actief?
- MIS Zeer politiek actief.
- IV om duidelijk te zijn, was hij socialist sociaaldemocraat of was die communist?
- MIS Nee hij was socialist. Dominee Nieuwenhuis ofzo daar liep die achteraan en later weet ik niet ik ken nog een voordringt die daar over de vloer kwam hij was hij was een SDAP'er. Een socialist. Hij de varensgezellen (...?) hadden het zo slecht, als mijn vader zaterdag 's morgens om 11:00 binnen liep met zijn schepen en hij was zijn schepen kwijt die hij overal had afgeleverd, dan konden ze hem weer strikken om, om 2:00 te gaan varen. Nooit vrij. Ze wisten in mijn buurthuis niet dat ik mijn vader had, omdat hij was er nooit. Ja zo slecht was het op de vaart. Ik kan nu zelfs een anekdote vertellen van de sleepdienst Smit daar ben ik de koffiejuffrouw geweest en dan moest ik bedienen bij zeer geheime vergaderingen. En toen dacht ik wat doe ik hier aan, want als er iets uitlekt ik van een socialistische vader dan denken ze dat het van mij afkomt, want er waren aandeelhoudersvergaderingen van de van Beuningen en van de Vromes (...?) van de Kleyn van Willigen. En toen heb ik gezegd, heren ik vind het een hele eer dat ik jullie mag bedienen, maar ik ben een dochter van een voorvechter van het socialisme.

00:08:05

[image:01:07:54:11]

- MIS Dus aan u de keuze, en toen mocht ik het toch doen. Toen heb ik ze een foto laten zien, van mij met mijn vader op zijn eerste vrije dagen, drie in het jaar. En u zult het niet geloven en die foto is op het Westplein vijf gemaakt. Pa met zijn gouden horloge aan zijn hoedje scheef, lak schoentjes aan die zozeer deden, ik heb die foto aan de Rotery laten zien. Iedereen wist het dat

Greetje een dochter was van de man die de stakingen had geleid in de haven. Ik heb altijd bij alle vergaderingen mogen bedienen.

00:09:02

[image:01:08:48:16]

MIS En mogen luisteren. Want als er weer eens nieuwe heren kwamen in de commissarissen vergaderen zeiden ze: Greet breng je de foto eens mee. En dat vonden ze leuk mijn vader te zien en ik als meisje.

IV over de vloer kwam een man als Vorrink

MIS Vorrink

IV Vorrink was de voorzitter van de socialistische jeugdbeweging.

MIS ik weet, dat weet ik allemaal niet.

IV dat was hij.

MIS er was ook nog een Brotigem (...?) de socialistische Partij was in die tijd, je eigenlijk een arme, het was een winkelpandje Roentgenstraat en dat was hun onderkomen. Dat was hun onderkomen. En daar vandaan, en daar vandaan hebben ze die staking geleid voor de haven.

00:10:01:08

[image:01:09:45:09]

MIS Ik kan me nog herinneren, dat mijn vader mij nam naar de onderkruipers die toch leven varen. En dan moesten wij allemaal roepen: hier woont een onderkruiper bah, bah, bah. Dat is, dat zit nog allemaal in mijn hoofd, maar ik ben enorm trots op m'n vader. Enorm trots.

IV U vader had drie vrije dagen in het jaar?

MIS in het jaar. Na, na een die staking pas anders nooit!

IV daarvoor geen een?

MIS nee altijd werken werken, werken.

IV En de zondagen?

MIS Als hij bof had als hij 's zaterdags na zessen binnen kwam, of na een uur, dan had hij soms vrij. Kwam hij voor 1 uur dan konden ze hem weer wegsturen.

00:11:02

[image:01:10:44:11]

IV Ik begrijp dus het gezin is politiek bewust, aan de linkerzijde.

MIS Aan de linkerzijde

IV U groeit op in de dertiger jaren

MIS Ja

IV U zit op de middelbare school?

MIS Ik heb middelbare school gedaan. Tenminste ik geen op een wat ze toen noemde een deftig meisjesschool voor opleiding als handwerk en zo. En dat werd betaald door een zekere vrouwenclubs waar ook mevrouw Preger lid van was. En van Beuningen. Een Dutil en een Mees.

IV Kunt u zich herinneren dat in de dertiger jaren. U bent dan in uw tienerjaren, dan is er, dan gebeurt er nogal wat in Europa, zal ik maar zeggen. Ook bij onze burens, Duitsland.

00:12:05

[image:01:11:44.14]

IV Kunt u zich herinneren dat berichten daarvan binnen kwamen in het gezin?

MIS Ja, door mijn vader.

IV En wat zei hij daarover?

MIS Dat het vreselijk was en dat we op een oorlog afstormden dan. En dat hij niet begreep dat Nederland, in die tijd was ik ben natuurlijk heel veel namen kwijt, dat hij dat niet begreep. Dat dat ze dat toch moesten doorzien. Dat hij wist bijvoorbeeld al dat de communisten in Duitsland opgepakt werden. En opgesloten werden.

IV Hoe wist hij dat?

- MIS Omdat hij op de Rijn naar Basel vaarde. SRV. De Rijn schepen van de ventenus (...?) van Vlissingen, van de Van Beuningen.
IV Dus hij kwam door Duitsland?
MIS Hij kwam door Duitsland
IV En wat vertelde hij toen over Duitsland?

00:13:02

[image:01:12:39.18]

- MIS Dat ze het daar vreselijk, vreselijk arm hadden. Ze hadden het zo vreselijk arm, dat als wij gewoon koffiebonen hadden, dat hadden zij daar niet Ze hadden alleen maar ersatz waar koffie van gezet werd. Ja Ze hadden het heel, heel arm. Ik kan me nog herinneren dat bij mijn opoe, want ik had twee ooms die met de Duitsers getrouwd waren, ja hoe wil je het als je op de Rijn vaart. En die brachten drie broers mee, die al, nou nooit hadden gewerkt. Om te kijken of zich in Nederland aan werk konden komen. En ik weet nog dat zij bij mijn opoe op de grond hebben geslapen, maar dat hij zei: 'Jullie moeten weg, jullie moeten weg.' Ik kan jullie ook niet helpen. En dan ze moesten ook een vergunning hebben. Ik weet ook van de Duitse dienstbodes dat er treinen vol kwamen.

00:14:06

[image:01:13:41.25]

- IV U vader kwam dus met de sleepboot regelmatig in Duitsland.
MIS Ja.
IV En daar was armoede?
MIS Ja.
IV Was het een verschil met Nederland dan?
MIS Het was erger ja ja, het moet een verschil geweest zijn. Want als mijn vader dit al zag bij ons was het natuurlijk iedereen liep aan de steun, sociale Zaken want er was een enorme werkloosheid in Nederland. Dat is eigenlijk pas in 1939 eind '38 toen dreigde natuurlijk al ergens de oorlog toen. Toen kregen we een opleving. Toen was er wel wat werk weer. Maar in Duitsland was het verschrikkelijk maar ik denk ook dat, dat door het regime kwam.

00:15:04

[image:01:14:36.03]

- MIS Want daar moesten wapens gemaakt worden, dat hij haast nooit thuis was. Maar er was wel iets, hij kwam in het café. Het werk werd altijd uitbesteed in het café daarheen een heel, heel groot schoolbord, hij stuurde ook mij Greet ga eens op het bord kijken hoe laat ik kan varen, wanneer er een sleep voor me is. En dan ging ik naar de kroeg en dan een daar een enorm groot schoolbord, en dan kon je de boten lezen van de schepen waar de andere dag werk voor was.

00:16:04

[image:01:15:34.05]

- IV Over de buurt, dat was niet een rijke buurt want daar woonde werkmannen, was het een buurt waar allerlei gezindten woonden ook niet socialisten?
MIS Ja dat ook, de Wilhelmina kerk in de Oranjeboomstraat. Een Nederlands hervormde Kerk die is met dubbeltjes van de arme boeren die daar een Feyenoord zijn komen wonen gebouwd. Nu is het alweer gesloopt, maar dat zij opoe altijd, dat is allemaal van onze dubbeltjes prachtige.
IV En daar was vader niet mee eens zeker?
MIS Nee ik mocht niet gedoopt worden.
IV Woonden er in de buurt ook Joodse gezinnen?
MIS Ja zeer arme. Zeer arme.
IV Kwamen die ook oorspronkelijk van buiten de stad?

00:17:00

[image:01:16:27.20]

MIS Nee niet dat ik weet, ik weet alleen er stonden bij ons heel veel huizen leeg. Te huur allemaal woorden ik heb foto's van. En dat ene Joodse gezin waar ik nog wel eens een tikkeltje contact mee had, en niemand wilde bij de Joodse daar op de hoek wonen, want het was een beetje een asociale. Want de jongens die hielden op de tweede en de derde verdieping duiven en dat aten ze, zo arm waren ze. Die duiven die fokten ze op die gingen ze vervangen met een netje en die fokten ze op en die werden gegeten. Ik weet, dat is in 1939 denk ik geweest, en dat de dat oudste meisje waar ik altijd veel mee praatte, die wel eens kleding van mijn moeder kreeg dat van mij was geweest, want zij was ook niet zo groot, dat ze naar de Schiedamsedijk ging,

00:18:02

[image:01:17:27.10]

MIS als hoer om er geld te verdienen. We waren arm er woonden natuurlijk allemaal mensen die op de vaart zaten. Of op zee of op de Rijn. Maar die hadden het redelijk goed.

IV Waren die Joodse mensen religieus?

MIS Dat kan ik u niet zeggen.

IV Kon u zien dat ze naar de sjoel gingen?

MIS Nee dat kan ik u niet zeggen, dat weet ik echt niet.

IV Hoe weet u dat ze Joods waren?

MIS Aan hun uiterlijk, aan wat zij zeiden wij zijn Joods, want dat meisje die zo oud was als ik die liep wel eens met mij mee, ik vond daar heel lief.'s Ze had kromme benen ze was niet een van de mooiste en ja door dat mijn moeder dan weer eens een pak met kleding aan haar gaf, want zij was de oudste en er zaten er nog een heleboel onder haar, waren dan die twee jongens waar ik van wist,

00:19:06

[image:01:18:28.10]

MIS dat heeft ze mijzelf verteld, die fokken die duiven op totdat ze lekker vet zijn en dan eten wij die.

IV Zaten die kinderen bij u op school?

MIS Nee, nee nee

IV Zaten er kinderen, Joodse gezinnen bij u op school?

MIS Nee.

IV Zaten die op een andere school dan?

MIS Dat weet ik niet, dat weet ik niet. Alleen toen ik naar dat meisjesschool, toen wel dat was dan Annie Preger dat is toen mijn huisvriendin geworden.

IV Daar waren alle wel allerlei mensen van verschillende gezindten, protestants, Joods, socialistisch ging dat allemaal goed met elkaar om?

MIS Heel goed, heel goed.

IV Werd er niet gescholden

MIS Nee. Nee de deuren stonden allemaal open, behalve bij mijn moeder en bij mijn opoe daar ging altijd netjes de deur dicht.

00:20:05

[image:01:19:25.15]

IV De vader krijgt er op een gegeven moment gelijk in er komt oorlog, kwam die toen plotseling?

MIS Ja. (...) Toch wel.

IV Wat weet u er zelf van?

MIS Ik werd heel vroeg wakker en ik hoorde donderend geluid vliegtuigen en ik schoof het raam op het waren ouderwetse huizen en ik keek uit het raam en ik keek uit het raam wat in de Zinkerstraat was, daar zag ik de vliegtuigen heel laag over gaan dat bleek later de Waalhaven te zijn, daar zijn toen die vliegtuigen geland. Dat was het eerste. Maar toen zette mijn moeder de radio aan, mijn vader was weg die was in Duitsland. En toen hoorden we later dat het

oorlog was. En dat we af en toe maar de radio aan moesten zetten, maar dat er geen paniek moesten doen,

00:21:10

[image:01:20:28.04]

MIS want we zouden daar wel tegen vechten, dat weet ik allemaal niet zo meer. Maar dat weet ik nog alleen later dan in de loop van de dag, dat die watervliegtuigen bij ons voor de deur op de Maas landen.

IV U woonde nog thuis?

MIS Ik woonde nog thuis.

IV U was hoe oud?

MIS Dat was 1940. Mei 1940 ik was toen 19,20 jaar. Het was mei, het was een dag voor Pinksteren en ik ging met vriendinnetjes op de kant van de Maas zitten, zo op de betonning want wij gingen naar die vliegtuigen kijken, die daar op de Maas landen. En daar kwamen bootjes uit, rubberen bootjes.

00:22:02

[image:01:21:18.03]

MIS En wij zeiden kijk nou eens allemaal rubberen bootjes uit een vliegtuig, wat raar, wat raar! Kijk nou eens er komen ook allemaal soldaten, die springen in die rubberen boten, wat nou. Het blijkt dat inmiddels in het gebouw van Nautilus, waar de mariniers waren gearriveerd. En die begonnen te schieten. Ja, en toen zijn wij weggelopen. Toen zijn wij gauw in huis gegaan, er zijn ook wat van mijn buurtgenootjes daar toen doodgeschoten. Want ja wij liepen gewoon knausen (...?) ja het was ergens een avontuur ofzo, ze ik weet ik niet.'s Maar ik kon zo de gang in en.

IV Hoe verliep de oorlog van Nederland de eerste dagen?

MIS Vreselijk eigenlijk.

00:23:02

[image:01:22:14.22]

MIS Mijn opa kreeg, mijn moeder vluchtte naar opoe en die woonde beneden in het benedenhuis. Mijn vader was er niet. Opa kreeg een astma aanval, die was werkloos geworden wat ze mijn vader altijd hebben kwalijk genomen, door de staking is nooit meer aan het werk gekomen. Opoe was zeer trots, nooit geen ondersteuning aangevraagd. De spaarcentjes opgemaakt en dan de kinderen die nog thuis waren daarvan geleefd. Opa kreeg een astma aanval. En die moest naar de dokter, want die had het vreselijk vreselijk benauwd. En er lag een Duitser bij ons op de stoep, en het laten zien, en die is met ons meegelopen naar de oranjeboom straat, daar woonde een dokter,

00:24:01

[image:01:23:12.01]

MIS niet onze daar stonden de pantserauto's al, hele rijen pantserauto's 's en die Duitse soldaten die pantser bemanning die hadden donkere pakken aan, geen groen. Zwarte ge donkergrijze, dat was vreselijk.

IV Er kwamen die vandaan?

MIS Duitsland. Het waren Duitse pantser auto's, ik heb het later op een document gezien, hoe zij over de, oh die zijn over de Moerdijk brug gekomen en die zijn niet verder gekomen dan Rotterdam Zuid de boerenzij, want ze konden niet de stad in. Want die bruggen waren bezet door de mariniers.

IV Er lag een Duitser bij u voor in de straat?

MIS Ja. Die is met ons weglopen, omdat opa het zo vreselijk benauwd dat, zo benauwd had, naar Dokter Does.

00:25:02

[image:01:24:10.18]

IV Die Duitser hielp hem daar naar toe?

MIS Naar toe, ja.

IV Die Duitser had toch wat anders aan zijn hoofd op dat moment?

MIS Weet dat zal wel niet, want hij lag op de stoep. Want van de andere zijde van de Maas, van de oude plantage vandaan ik vermoed dat ze toen in Nautilus hebben gezeten in dat clubgebouw van Nautilus want daar zaten dan de mariniers. De Rotterdamse mariniers. Die hadden die vliegtuigen zien landen, Dus die werden beschoten maar die vliegtuigen zijn opgestegen die zijn opgestegen later is er nog een vliegtuig gekomen en die liet parachutisten neer, waarop de mariniers aan de andere zijde ook weer op schoten. Op het Noordereiland, daar hebben ze er eentje neergeschoten die hing precies op het punt van een kraan, eigenlijk was dat voor het eerst dat ik met de dood geconfronteerd werd met.

00:26:07

[image:01:25:13.00]

MIS Wij zijn bij de dokter geweest.

IV De parachutist was dood?

MIS Die ging daar ja, die was doodgeschoten door die mariniers denk ik die aan de andere kant, die hing daar.

IV Aan de hijskraan?

MIS Aan hijskraan, op het Noordereiland, ik heb u gezegd ik woonde op Feyenoord, dat was ook een soort eiland daar zat de Nassauhaven tussen, en dan kreeg je de Nieuwe Maas, waar je de Wilhelmina de Koninginnebrug gebouwd was en dan kreeg die punt van het Noordereiland. En dan had je Blaak de vervoersbedrijven en daar lagen ook altijd de rederij boten aan, die op de Kinderdijk vaarde en daarop zijn kraan daar in die aan.

IV Duurde de oorlog lang, de gevechten?

00:27:00

[image:01:26:04.01]

MIS Ja tot na het bombardement. Tot na het bombardement.

IV Wanneer was dat bombardement?

MIS Dat kwam de maandag na de Pinksteren en toen waren wij al gewaarschuwd, dat we gebombardeerd zouden worden. Door de radio. Toen heb ik opoe, mijn moeder mijn tantes en mijn ooms in het alkoof [nis] gezeten, opoe zei dat zijn tussenmuren, gaat hier maar zitten. Dat zijn tussenmuren. Nou toen hebben we de bommen horen vallen en hoorde fluiten, over ons heen maar dat kwam allemaal op de stad neer ja

IV Aan de andere kant van de rivier?

MIS Ik heb er foto's van gemaakt. Er kwamen later schepen voorbij van het Oost ziekenhuis uit Glashaven, ik heb er foto's van gemaakt.

00:28:04

[image:01:27:05.00]

MIS Ik heb ze geruild voor een huis. In 1942. Ik ben er gaan wonen toen ik getrouwd was, daar was de voorgevel uitgeslagen. Ik had die foto's had ik heel zorgvuldig bewaard, mijn vader had, in prachtig ik heb het nog een fototoestel meegebracht uit Duitsland want dat kostte niks, dat kon die voor brood en een half pond koffie ruilen. Dus ik had fototoestellen. Toen ging ik halsoverkop trouwen, anders mijn man op de lijst kwam om afgevoerd te worden. Hij werkte bij Smits, toen ja waar kwam ik aan een huis, nergens kon je huis meekrijgen want de stad was platgebombardeerd.

00:29:01

[image:01:27:59.17]

MIS Helemaal platgebombardeerd. En toen wist ik dat huis waar ze die nieuwe gevel aan het metselen was, als die Nou eens klaar is als daar een huis kon krijgen, maar hoe kom ik daar

aan. En toen heb ik die huisbaas benaderd. En toen zeg ik als u mij dat huis geeft dan heb ik zeer interessante foto's en hij hebt die foto's genomen en ik heb de tweede etage gekregen toen die gevel en weer opnieuw ingezet was.

IV U bedoelt foto's van de brandende stad?

MIS Van de brandende stad, aan de andere zijde. En van schepen, van vluchtende mensen op boten die voorbij de Feyenoordkade vaarde. Want die mensen moesten vluchten, en dan komt er een glazenwasser, oh jee en dan moeten jullie.

(Onderbreking)

00:30:01

[image:01:28:57.12]

IV We gaan weer verder. De eerste oorlog dagen zijn voorbij de oorlog heeft maar een paar dagen geduurd in Nederland. Rotterdam is voor een groot deel afgebroken onder het bombardement. En Nederland raakte bezet. In het eerste oorlogsjaar herinnert u zich dingen die veranderden?

MIS Ja. Ja Duitse soldaten overal en ik gingen werken. Ik was gewoon thuis en alles ging een beetje op de bon. Langzamerhand, het brood, vooral suiker was heel slecht te krijgen. Nee, ik kan me er niet, ik weet alleen de stad dus dat was gebombardeerd, daar ben ik ook wel eens gaan kijken. Ik ben de eerste dag over de brug gelopen,

00:31:01

[image:01:29:55.01]

MIS er waren veel dode mariniers tussen de (...?) zien liggen. Kon er toen niet meer tegen en ben teruggegaan, dat is dan, dat net de handelingen en dat het getekend was dat we ons over hadden gegeven. En toen heb ik nog twee of drie dagen gewacht en toen ben ik de stad ingegaan en dat was onvoorstelbaar, de stank was niet te harden. Voor de rest, nee een beetje op de bon, mijn moeder ging een grote pot zachte zeep kopen, dat kon ze nog te pakken krijgen. En ze heeft ook nog een kilo suiker gekocht dat weet ik nog wel. Nee, ik kan me die eerste dagen van die oorlog, nee, nee

IV Herinnert u zich iets van het verschijnen van anti Joodse maatregelen van de Duitsers?

00:32:09

[image:01:31:00.17]

MIS dat is heel vreemd ik had een Joods vriendinnetje, die kwam regelmatig bij ons over de vloer. Die had me verteld dat ze, toen de oorlog begon, dat ze boven in het stadhuis zat, zij vertelde toen ook dat haar familie ook in het stadhuis zat en dat er een Duitse soldaat naar boven was gekomen, maar zij had haar uniform aan want zij was verpleegster en dat hij tegen haar zei: 'Goh wat ben je een mooie vrouw, ik heb nog nooit zulke mooie ogen gezien.' Ik zeg heb je hem geen klap voor zijn hersens gegeven? Nee, toen moest ze lachen nee dat heb ik hem maar afgelaten, want hij wist natuurlijk niet dat ik Joods was.

00:32:59

[image:01:31:47.23]

MIS Later is ook gekomen, toen ging ze een ster dragen, Ze had altijd haar uniform aan als ze bij mij kwam en daar had ze dan een donkere regenjas over en dan droeg ze heel nonchalant die regenjas open zodat je die gele ster maar niet zou zien. Maar ze was zeer zwijgzaam daar over. Hoewel ik wist dat, dat ze toch vervolgd werden. Want in 1936 dacht ik, toen zat ik op school en toen hadden we een juffrouw, juffrouw van Lokeren, ik vergeet haar nooit meer. En die pestte haar waar het maar kon, want Annie ging vrijdagmiddag wanneer de sabbat begon vroeger naar huis. En dan deed Annie tergend lang haar tas inpakken waarop de juffrouw Lokeren er dan heen liep,

00:34:04

[image:01:32:50.07]

MIS zou je dan nu niet even opschieten want anders kom je er niet meer uit. Ach zei Annie dan, dat zou ik dan nog wel eens willen zien. En dan ging ze tergend langzaam er uit, en dan was ze bij de deur en dan zei ze: "dag Greet ik zie je morgen wel". Zij vertelden mij dat mevrouw van Lokeren, ze zegt die is verloofd met een en NSB dominee in Den Haag. Dus zij kan mijn bloed wel drinken omdat ik Joods ben, maar 'ik blijf lachen' zei ze dan altijd.

IV In 1936?

MIS Ik denk dat, dat in 1936 is geweest, ik weet dat niet zo zeker. '35 '36, ja.

IV Dus Annie kwam in de oorlog altijd bij u langs?

MIS Ja, ja. Altijd bij haar.

IV Ook omgekeerd?

MIS Nee, want zij.

00:35:06

[image:01:33:49.04]

MIS Daar was zij zeer zwijgzaam over, want zij hadden altijd al aan de boompjes gewoond tegenover de brug. Het eerste huis naast het spoorwegviaduct. Dat eerste huis, daar woonde de familie Preger (Breger?). hun zijn even, ik vermoed dat ze gewaarschuwd zijn maar dat weet ik echt niet, maar ze zijn verhuisd en ik meende dat te weten, dat het na de Graaf Floris straat was, hoewel hun spullen nog in het huis stonden naast de spoorweg in dat huis. Maar daar was ze zeer, zeer zwijgzaam over.

IV Dus u kwam nooit bij dat gezin over de vloer?

MIS Ik kwam wel toen ze daar in '35 '36 '37 toen kwam ik er wel. Ik heb er zelfs gelogeed. Mocht ik in het bad slapen want daar had je het minste last van de trein.

00:36:03

[image:01:34:45.09]

MIS Moesten we eerst een robbertje met hun broers vechten, want die had voor die nacht het bad gereserveerd om in te gaan slapen, 's haar ouders hadden altijd veel veel ja sociale dingen te doen, weet ik het veel dus die waren een weekend weg. En toen zegt ze kom je nou bij mij? Ja dat is ook wel leuk hè. Nou dus we hadden eerst een potje gevochten met die broers, bed erin, bed eruit, Nou en toen zei ik ah wat kan mij dat nou schelen, maar het is hier altijd zo 'n best herrie met die trein over die brug heen, want dat lag er tegenaan.

IV In de oorlog komt ze af en toe bij u thuis?

MIS Ja.

IV U komt niet meer bij haar thuis, ze is zwijgzaam,

MIS Ze is zwijgzaam, heel zwijgzaam

IV Tot wanneer bleef je haar zien?

00:36:59

[image:01:35:38.23]

MIS Heel lang. Heel lang. Ik had, het was een pestkop. Ik had verkering en wat ook mijn echtgenoot is geworden, en zij zeggen hebben jullie al gezoend? En ik zeg dat gaat jou niks aan want jij zit met een mof bovenin de toren weet je wel zo iets dergelijks. En ze wisten dat ze mij daar altijd mee op de kast kon jagen ze dat aan mij vroeg. Zij was zeer zwijgzaam over, ik weet het niet. Ik weet ook echt niet of ze daar nog woonde. Ik weet dat haar vader wel een belangrijk iemand was in de Joodse gemeenschap dat weet ik wel. Ze hadden in huis ook een altaartje. Weet ik veel, er was iets maar, en ik meende dat haar moeder verzijde was van de bekende paardenslagers.

00:38:01

[image:01:36:38.11]

IV Hoe heette ze van haar achternaam?

MIS Die moeder?

IV Dit gezin.

- MIS Preger. Annie Preger.
IV Tot wanneer zag u haar in de oorlog?
MIS Tot zeker begin '42, totdat ik zag dat ze zeer waarschijnlijk weggevoerd is.
IV Wat herinnert u zich daarvan?
MIS Daar herinner ik me, ik was in de stad dus dat was platgebombardeerd want de eerste vraag van de dames, toen vroeg ik me af ja wat deed ik eigenlijk in die stad? En toen wist ik het later daar stonden allemaal nood winkels op de binnenweg, allemaal noodgebouwen, waar allerlei winkels in Wassenaar, Klijenborg, C&A.
IV Kledingwinkels?
MIS Kledingwinkels.

00:39:00

[image:01:37:34.23]

- IV U was aan het winkelen?
MIS Ik was aan het winkelen. Toen kwam daar een stoet met kinderen aan, ook kinderwagens ook Kerries(...?) en toen liep Annie daar naast. In haar uniform. Verpleegsters uniform.
MIS Ik ben gaan roepen 'Annie Annie'. Ik ben met haar mee opgelopen, zo met haar hoofd omhoog (mevrouw doet haar kin omhoog) Ze deed alleen maar zo (Schud nee) alleen maar zo. Ik ben nog een heel end mee gelopen, een heel eind. 'Annie kijk me aan,' Annie ik had haar er zo graag uit willen halen, ik had zo graag willen zeggen Annie kom op, kom op geef me een arm. Ze heeft me wel gehoord, want Ze schudde haar hoofd met nee.
IV Hoe groot was de groep?
MIS Heel groot. Heel lang denk ik

00:40:02

[image:01:38:34.06]

- IV Hoeveel mensen ongeveer?
MIS Dat weet ik niet, ik weet het niet. Ik heb mij zo gefixeerd op Annie, ik weet ook niet waarheen ze vervoerd zijn, ik weet dat ik meegelopen ben tot aan het Eendrachtsplein.
IV Was het een groep van haar werk?
MIS Kinderen, allemaal kinderen.
IV Van, zij was een?
MIS Zij was een verpleegster in het Joods kinderziekenhuis. In de Schietbaanlaan en als ik wel eens, ik heb het wel eens geopperd tegen haar. Ik kom wel eens in het ziekenhuis bij kijken, toen zegt ze dat moet je maar niet doen. Misschien had ik er toch niet in gemogen want misschien, dat weet ik niet. Het was natuurlijk zo ver van waar ik woonde, van waar ik woonde dus ik weet het niet,

00:41:01

[image:01:39:31.06]

- MIS of daar bewaking was. Het blijkt achteraf heb ik er navraag naar gedaan. Dat het Joods kinderziekenhuis stond in verbinding met de Schermklaan vanaf de Schietbaanlaan moet het in verbinding hebben gestaan met de Schermklaan, maar op een kindertehuis was, maar niet de zieke kinderen waren maar gewoon Joodse kinderen die daar al bijeengedreven waren.
IV Weet u de datum?
MIS Helaas, het moet in juni geweest zijn 1942.
IV Juli?
MIS Juni
IV 42?
MIS Ja, ik weet het niet exact dat weet ik absoluut niet maar.
IV Hoe zag u dat de kinderen ziek waren?
MIS Ja ziek, er waren ook kinderwagens bij, er was ook een handkar bij met kinderen er op.

00:42:02

[image:01:40:29.10]

- MIS Maar ik heb zo naar Annie gekeken, ik heb zo naar Annie gekeken.
IV Ze zei helemaal niets?
MIS Helemaal niets, ze keek niet naar me. Helemaal niet. Ze keek niet naar me. Terwijl ze, en liepen ook soldaten met geweren die liepen langs die rijen.
IV Hoeveel?
MIS Dat weet ik niet, ik zeg al, het is voor mij zo een momentopname geweest dat je daar verbijsterd staat, een stoet kinderen aankomt waar je, je hartsvriendin naast ziet lopen. Ik was helemaal op Annie gefixeerd.
IV Weet u nog hoeveel soldaten daarbij liepen?
MIS Nee, ik weet wel dat er soldaten op het trottoir stonden. Op het trottoir.

00:43:03

[image:01:41:27.24]

- MIS Zo hier en daar en ik ben van de stoep af op de middendijkweg [Nieuwe Binnenweg?] ben ik meegelopen. Het was, als u bekend bent, het was ter hoogte van het Antonius bejaardenhuis, het Katholieke bejaardenhuis. Daar stond ik en daar vandaan ben ik meegelopen, zeg maar tot aan het Eendrachtsplein.
IV Waren er nog andere mensen die een stukje meeliepen?
MIS Ik weet het niet
IV Was er veel publiek langs de kant?
MIS Ja veel want het was daar een concentratie van winkels en de hele stad lag plat we hadden geen als winkels meer u moet rekenen dacht ik dat het 1942 was, dus een concentratie van winkels, hadden we helemaal niet meer. En daar was het. Tot dat daar achter waar de hal is,

00:44:01

[image:01:42:24.06]

- MIS daar stonden ook allemaal noodwinkels, allemaal.
IV U ziet het een beetje voor zich als een foto hè? Is daar ook het geluid bij, herinnert u zich iets van geluid?
MIS Nee, nee, nee.
IV Ze zei geen woord?
MIS Geen woord.
IV Was u niet boos op haar?
MIS Ik begreep het niet geloof ik, want ik wist toch dat ze mij hoorde? Want zij had weer haar trotse houding aangenomen, het hoofd omhoog, het prachtige kopje. En dan maar zo, zo voor uitkijken (Mevrouw kijkt in de verte) als ik dan de gilde: 'Annie Annie', Niet te hard denk ik want dat kan niet, 'Annie kom, Annie.' En dan deed ze alleen zo (mevrouw schudt haar hoofd), Ze keek niet naar me, ze keek niet naar me.

00:45:03

[image:01:43:22.22]

- IV Begreep u dat wel?
MIS Ja later wel.
IV Maar op dat moment niet?
MIS In het begin even niet, maar toen ze twee keer nee heen en weer schudde en bleef lopen en weer dat, dat nee schudden, ja toen begreep ik het. Ze wilde niet.
IV Wat begreep u dan?
MIS Ze wil bij de kinderen blijven, bij haar zieke kinderen bij haar volk denk ik.
IV Haar volk?
MIS Haar volk. Ja. ja zij schreven in mijn poëziealbum. Kinderen van een vader reikt elkaar de hand, dus toen misschien werd er thuis over gesproken dat weet ik niet.
IV Waarover?
MIS Over de vervolgingen misschien en over het Joodse volk dat dat, dat vermoed ik.

00:46:02

[image:01:44:20.02]

MIS Want zij luisterde als mijn vader eens toevallig thuis was, praatte zij ook met mijn vader over Duitsland. Maar daar kan ik mij heel weinig over herinneren. Ze was close bij ons thuis, ze dronk alleen maar melk, alleen maar melk, zegt mijn moeder wel eens verdomme nu moet ik weer melk gaan halen, want als Annie weer eens komt die wil altijd maar melk.

IV Was er iemand langs die straat die iets zei?

MIS Nee, nee kan ik me niet herinneren. Iedereen keek, ze zullen daar best over gepraat hebben maar, maar ik was er alleen voor Annie.

IV U herinnert u zich geen geluid?

MIS Nee.

IV Waar dacht u die dag, niet later, maar die dag waar gingen die mensen naar toe dacht u?

MIS Ja dat wist ik eigenlijk wel ze worden weggevoerd maar ik wist niet,

00:47:03

[image:01:45:18.04]

MIS daar kan je nu over praten daar bij het poortgebouw Loods 24 geloof ik of zo iets heette het. Dus bij het poortgebouw, maar toen wist ik dat nog niet eens. Toen wist je dat nog niet.

IV Bent u benieuwd naar? Je kunt altijd. Wat heeft u daarna gedaan?.

MIS Altijd geprobeerd, geprobeerd. Ik heb een (1) keer en dat moet al in '43 geweest zijn heb ik nog een broer van haar gezien die liepen met pamfletten op het een Heemraadsplein. Aan de straatzijde liepen er NSB'ers, zal wel *Volk en Vaderland* ik weet het niet hoe het heette, die met die zwarte uniformen die met die verschrikkelijke zwarte laarzen aan die liep daar te verkopen. Annie's broer allemaal studenten neem ik aan, weet ik niet weet ik niet.

00:48:03

[image:01:46:15.17]

MIS Aan het Heemraadsplein bij dat groen daar had je een park. Ik was verbaasd dat ik hem daar zag. Ik durfde hem niet te benaderen. Durfde ik niet.

IV Wat deed hij daar dan?

MIS Ook krantjes verkopen.

IV Voor???

MIS Ik denk tegen het Nationaal socialisme, hij was een rossige hij was een blonde Jood. Hij had blauwe ogen ik heb wel op afstand nog even staan kijken dat die dat durft. Dat hij dat durft.

IV Was hij daar alleen dan?

MIS Nee met een hele groep allemaal, ik neem aan allemaal studenten. Ik neem aan studenten, dat weet ik niet. Maar volgens mij allemaal studenten.

IV Met pamfletten?

00:49:01

[image:01:47:11.21]

MIS Ja. Ik weet echt niet wat, maar dat moet te achterhalen zijn maar ik weet niet hoe.

IV Weet u welke dag dat was?

MIS Nee, ik vermoed dat dat ook weer op een dinsdag was. Op een doordeweekse dag.

IV Ergens in de oorlog?

MIS In de oorlog, dat het 43 was, dat weet ik haast zeker dat het 43 was dat weet ik haast zeker en waar om op dat ik in oktober 42 getrouwd ben mijn schoonouderlui die waren alles kwijt want die hadden in de van Oldenbarneveltstraat gewoond. En die woonde in de Heemraadstraat. Dus zodoende kwam ik daar.

IV En had hij nog meer broers en zussen?

00:50:00

[image:01:48:08.19]

- MIS Ja,
IV Heeft u die mensen ooit nog gezien?
MIS Nooit, nooit, nooit meer.
IV Zag u Annie ooit terug?
MIS Nooit, nooit, het heeft me wel heel lang beziggehouden. En vooral toch haar trotse houding dat ik weet dat ze me nog gehoord heeft en dat zij nee schudde.
IV Zag u haar ouders ooit terug?
MIS Nooit ik heb wel aan de Joodse familie, ik heb wel nog contact met Joodse families, de familie de familie Kan. Die zijn al eens voor mij op zoek gegaan. En die zeiden dat Annie eigenlijk alleen maar vergast was. Dachten we. Maar ik heb nooit een zekerheid gekregen. Nooit. nooit.
IV Dat dus haar ouders en broer
MIS Broers

00:51:00

[image:01:49:06.03]

- IV Broers het zouden hebben overleefd?
MIS Ze had nog een zusje en dat heette Jetje een kleintje dat herinner ik me goed met zo mooie zwarte staart ik heb nog eens een broek gemaakt voor een van de jongens uit een oude broek van pa, heb ik een kortere broek voor hem van gemaakt. En zij had, zij had een broer boven haar nee twee broers boven haar en dan nog een onder haar en dan Jetje.
IV Heeft u voor de rest in de oorlog of daarvoor Joodse families gekend?
MIS Nou ik heb heel kort bij een Joodse familie gewerkt. Kattenburg.
IV Hoe is het die familie vergaan in de oorlog?
MIS Dat weet ik niet, want dat waren niet mijn vrienden. (Glimlacht).

00:52:01

[image:01:50:04.06]

- MIS Daar kan ik u wel iets over vertellen. Ik zat daar op dat atelier, ze waren zeer hooghartig ik dacht dat het bedrijf van meneer Staal was, daar moest ik fijne handwerk te doen ik zat onder een rot peertje, met een elektrisch draadje zo (mevrouw beeld uit). Als de familie Katzenberg en de familie Staal vrijdags weggingen voor de sabbat moesten wij doorwerken en dan moest er een japon klaar met allemaal opengewerkte randen, daar was ik mee bezig en dan werkte ik me op de zenuwen want dat moest klaar de hoofd coupeuse die zat niks anders dan te snikken, want die kreeg het altijd van die voor de kiezen. Ik heb dat toen een ze tegen Annie vertelt en ik kreeg een kwartje en dan had ik vrijdag 's avonds doorgewerkt en ik had zaterdag doorgewerkt

00:53:02

[image:01:51:03.15]

- MIS om op die japon af te krijgen want die moest zaterdags 's middags af voor een vioolconcert. Ik heb hem af gekregen, ik heb het verhaal tegen Annie verteld. Oh zegt ze, ik ze nou wat een op zijn plats gezegd wat een etters zijn dat toch eigenlijk. Ze trapte zo naar beneden ik zeg je bent zo druk en als de dames, want het was geen dameszaak het was een herenzaak, alleen dames maatafdeling hadden ze. Het was een herenzaak Katzenberg.
IV Wat zei Annie?
MIS Niks. Oh ik ken ze wel. Ik zit daar achter in die donkere hoek zit ik te naaien. En hoor ik twee van de dames zeggen God dat kind van Preger staat alsmaar naar boven te kijken. Oh Oh dat is Annie. Dat is Annie.

00:54:00

[image:01:51:58.12]

- MIS Wat staat ze nou toch? Wat staat ze nou tocht te gebaren? Ik denk dat is Annie die komt mij halen. En ze had zo gedaan. (Tikt wilt op horloge). Maar in die wist natuurlijk niet dat het voorbij was. Toen ben ik nog opgestaan toen zeg ik ik hoorde de naam Preger zeggen dat is

mijn vriendinnetje die komt mij afhalen dat is Annie. Ik moet zeggen de verhouding is anders geworden tussen mijn werkgever en mij. Maar toen mijn vader thuis kwam en ik hem het verhaal vertelde, morgen ga jij daar niet meer heen. (Lacht) Dat was zo. Dat was de andere kant, dat stuk heeft ook in het Rotterdams nieuwsblad gestaan dat heb ik eens geschreven, de andere kant.

00:55:01

[image:01:52:57:13]

IV U zag Annie nooit meer terug?

MIS Nee

IV En ook niet haar broers?

MIS Nee. Nee niemand helemaal niemand.

IV Herinnert u zich ergens iets in die oorlog in Rotterdam van andere keren dat mensen werden opgehaald en dat u zelf zag was dat de enige keer?

MIS Nee dit was wel het ergste maar ik heb het wel ter zijde gezien maar toen liep ik door dat was in de Rodeboomstraat [Oranjeboomstraat] net let om de hoek van de Roentgenstraat daar had je een winkel een Joodse man en vrouw en die verkochten potten en pannen en dat soort dingen en dan ging je een trapje op in die zaak en dan daarboven woonden ze. Dat heb ik wel gezien dat die weggehaald zijn.

IV Door wie?

MIS Door de Duitsers en de NSB'ers.

00:56:00

[image:01:53:53:19]

IV Dat zag u?

MIS En ik weet ook dat is de andere kant weer van dit verhaal. Dat de burens lekker het huis hebben leeggehaald. Want die dachten die komen toch nooit meer terug, dat had je ook.

IV Hoe weet u dat?

MIS Omdat ik dat later heb gehoord van de familie Vlok die woonde drie huizen verder, die zei he die heeft de zemen lappen meegenomen en die heb de emmers meegenomen en dat is het enige.

IV Dat hoorde u achteraf?

MIS Ja. Dat hoorde ik achteraf.

IV Ik geloof dat we er zijn, ik ga even kijken of ze hier op het balkonnetje nog wat extra's willen weten.

MIS Ja.

IV Ik geloof dat we er zijn, een belangrijke herinnering weer.

IV We willen nog even terug naar die eerste of tweede oorlogsdag. Er ligt een Duitser bij u op de stoep en opa krijgt een astma aanval.

00:57:05

[image:01:54:56:20]

MIS Ja.

IV Die moet naar de dokter

MIS Ja in de Oranjeboomstraat

IV die Duitser loopt mee. Ten eerste waarom doet hij dat?

MIS Ik vermoed dat hij ook medelijden had met mijn opa en ik was een jonge ik mag gerust zeggen best een aantrekkelijke vrouw of meisje, dat hij dacht ik loodse naar de Oranjeboomstraat dat denk ik.

IV Vroeg uw hulp aan hem?

MIS Nee hij vroeg "erin" wij mochten niet naar buiten. Erin! Als je de deur opendeed en toen heb ik hem, opoe was eigenlijk de aanleiding daarvoor, want die zegt laat je gezicht maar zien, zeg maar dat opa het zo benauwd heeft laat het maar zien, dus ik doe toch die deur open.

IV U gaat met de Duitse en met opa

00:58:01

[image:01:55:49.19]

- IV dan hebben we het over drie personen loopt u naar de dokter in de Oranjeboomstraat.
MIS Via de groenteveiling en Persoonshaven
IV Onderweg komt u langs een colonne pantserwagens
MIS Dat was terug, ja ja en die stonden er al, maar eerst de dokter woonde tegenover de Wilhelmina kerk in de Oranjeboomstraat, en toen was ik die soldaat die was weg dus ik loop met mijn opa, maar niet over de Persoonshaven want dat vonden wij griezelig, want daar zagen wij ook van alles en nog wat, we gaan de drukke kant de Roentgenstraat door. Dus de Oranjeboomstraat en daar stond, de hele Oranjeboomstraat stond vol met pantserwagens.
IV Duitse of?
MIS Duitse pantserwagens. Het moet een colonne of wat geweest zijn Duitsers ik weet ook niet Duitse pantserwagens.
IV Daar zag u iets?
MIS En daar liepen

00:59:00

[image:01:56:46.14]

- MIS af en toe ook wel wat mensen in de Oranjeboomstraat en toen heb ik gezien Liesje, ik vermoed ze was wat jonger dan ik, die hebben ze beetgepakt en die stond tegen de muur aan, ik heb niet gezien hoe ze het hebben gedaan maar ik kwam met opa aan en lees je stond tegen de muur aan, met de broek op de grond. En daar rende een Duitser tegen aan in zijn pantserkleden.
IV Ze stond tegen de muur?
MIS Ja, ze gilte opa trok mij mee.
IV Ze gilte?
MIS Ja later hebben wij,

01:00:01

[image:01:57:45.28]

- MIS is er bij Feyenoord een Duitse soldaat met een mes in zijn rug gevonden, waarop degenen die allemaal wisten dat Liesje verkracht was, dat we dachten 'Dat heeft Liesjes vader of een Liesjes broers gedaan.' Er is nooit over gepraat.
IV Uw opa trok u mee?
MIS Ja opa trok mij mee, die had het zo benauwd.
IV Verder nog iets van geluid, behalve het gillen?
MIS Nee, nee, nee, nee je zag, je zag die bestuurders of die Duitsers die liep een sigaretje te roken en en ik heb later gehoord dat ze winkelruiten hadden opengeslagen, want daar was een kaaswinkel en dat ze daar allemaal, allemaal chocola hadden uitgehaald

01:01:01

[image:01:58:43.07]

- MIS en dat ze er allemaal chocola liep te eten dat is alleen wat ik gehoord heb.
IV We gaan even verder nog, u ziet Annie voorbijlopen in die stoet
MIS Naast de stoet.
IV U besluit in de stoet in te stappen en mee te lopen
MIS Opzij, opzij, langs de trottoir want.
IV Hoeveel bewaking liep daarbij?
MIS Ik kan het u niet zeggen, maar het zal best veel geweest zijn, want zoals het nu nog in mijn hoofd zit was het aan deze zijde van de stoet maar ook aan de andere zijde van de stoet waren soldaten die meeliepen. Met geweren.
IV Waren dat Nederlandse soldaten?
MIS Nee, nee Duitsers. Duitsers en ze liepen ook ja of ze dienst hadden er stonden er ook stil op het trottoir.

01:02:00

[image:01:59:39.13]

IV U loopt een eind mee.

MIS Ja.

IV Zij reageert niet op wat u zegt

MIS Nee.

IV Op een gegeven moment besluit u om niet meer mee te lopen, waarom was dat?

MIS Ja, dat weet ik niet, ik was er misschien moedeloos onder of ik vond het verschrikkelijk of ik was perplex, ik weet dat ik thuis nog enorm gebruld heb.

IV U was met uw moeder boodschappen aan het doen?

MIS Nee

IV Alleen?

MIS Nee een nichtje.

IV Liep het nichtje ook mee?

MIS Het nichtje die is stil blijven staan want die begreep misschien niet, ik heb haar benaderd maar zij zit in de Stingplaats (...?) en is niet meer helemaal bij, in het bejaardenhuis in de Rodeboomstraat zit zij.

IV Het nichtje bleef staan?

MIS Want er was een discussie of het nou het ziekenhuis in de

01:03:02

[image:02:00:35.03]

MIS Schietbaanlaan was of de Schermerlaan en toen dacht ik ik ga Annie maar die zoeken, gelukkig een buurvrouw hier twee huizen verder die woonde in de Schermlaan. En die zegt nee hoor dit ziekenhuis was ook in de Schermlaan. Waar zij was nog heel jong, zij heeft haar zus benaderd uit Rotterdam en die zegt nee het was echt de Schietbaanlaan. Dus dat was weer echt voorbij, dat ik het toch goed had want er is zoveel jaren heen wat ik al gezegd heb, zijn er stekels bijgekomen is de fantasie gaan werken.

IV Heeft u in de oorlog nog een poging gedaan, om een of andere manier contact met haar te krijgen of om uit te vinden waar Annie naar toe was gegaan?

MIS Nee, nee.

01:04:02

[image:02:01:36.18]

IV Zeiden mensen in uw omgeving waar Annie naartoe was gegaan?

MIS Nee, nee dan gaat de geschiedenis zo snel. In oktober 42 ben ik halsoverkop getrouwd, ik wilde natuurlijk geen kinderen.

IV Maar zei bij voorbeeld vader of iemand anders die kenden waar die mensen naar toe gingen?

MIS Nee.

IV Want als die mensen werden afgevoerd op dat moment waar zei men dan dat die mensen naar toe gingen? Anders dan naar de loods?

MIS Dat dat wist ik wist zelfs niet van de loods dat heb ik pas later gehoord. Ik wist dat niet van die loods daar.

IV Waarom was u zo overstuurd van dat die mensen weggingen?

MIS Dan zie je het met eigen ogen, mijn vader had wel eens het een en ander verteld.

IV Wat had hij dan verteld?

MIS Nou in die tijd werden de communisten in Duitsland werden afgevoerd, werden ook de Joden die winkels in Duitsland werden dichtgetimmerd door Joden,

01:05:03

[image:02:02:34.24]

MIS dat had mijn vader wel verteld.

IV Maar u herinnert zich niets dat iemand iets zei waar deze mensen naar toe gingen?

- MIS Nee.
IV Misschien gingen ze wel naar een vakantiekolonie?
MIS Nou
IV Ik bedoel, ik probeer te weten te komen of iemand in de gaten had in de straat ofwel uw vader waar die mensen.
MIS Mijn vader was ook weg. Die is pas later in de oorlog weer teruggekomen.
IV Werken in Duitsland?
MIS Gevorderd. Van zijn boot afgehaald.
IV U herinnert zich u niet dat er iemand omheen of uzelf sprak over wat er met deze mensen ging gebeuren?
MIS Nee
IV Alleen dat ze ergens naartoe gingen
MIS Ja, ja. Er werden zoveel Nederlanders ook al weggehaald, ook een heleboel geen Joden.

01:06:01

[image:02:03:30.23]

- MIS Je bent alleen maar bezig met overleven. Ja ik had een oom die zaten in Hang (...?) die had een huis voor daklozen. Na het Hang was een steegje en daar had hij twee panden en ik moet erbij zeggen dat was een communist, maar die geen daklozen op en die kregen 's morgens vroeg een kop koffie en een boterham. Ja die is al direct gepakt. Direct gepakt. Al in de eerste dagen van de oorlog.
IV Ik denk dat we het verhaal rond hebben.

01:06:51

[image 02:04:18:17]

EINDE